

Vratuša Anton I Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do leta 1900

s posebnim ozirom na Prešerna

V tem pregledu se hočem omejiti predvsem na to, kako so Rusi spoznavali Slovence, ne pa tudi v obratni smeri. Seveda bom pritegnil zraven tudi, v koliko in kako so registrirali Slovenci zanimanje Rusov za naše zadeve.

Za najožje kroge Rusov so bili kajpada privlačni slovenski potniki na Ruskem, ki so pač najverjetneje uporabili ugodno priliko in povedali tudi kaj o svoji domovini.

Kaj takega bi se moglo reči vsaj tudi za Žigo Herbersteina.¹ Taki domnevi bi utegnili ugovarjati baronovo pokolenje. Bil je štajerski Nemec. Vendar pa je treba upoštevati vsaj tale dejstva: ostro je sodil Herberstein o onih, ki so se mu v Vipavi smejali, ko se je učil slovenščine; njegovo mnenje, da se noben jezik ne sme grajati; da utegne tudi znanje slovenščine komu koristiti; da spadajo slovenski Kranjci med najbolj razprostranjene narode; trditev, ki nam ne bo nejasna, če se spomnimo, da je dovedla Herbersteina na tako misel cela vrsta sorodnikov: Istranov, Furlanov, Korošcev, Štajercev, Slovencev ob Muri, Hrvatov, Srbov, Bolgarov, Čehov, Poljakov, da, celo Rusov. Človek takega pogleda na Slovane in še posebej na »slovenske Kranjce« ni mogel reči žal besede v Moskvi o narodu, med katerim je bival in katerega jezik se je učil. Vendar pa: to je bila edina lastovka, ki pa še ni prinesla pomladi. V naslednji dobi ni opaziti dokaj časa kakšnega posebnega hotenja in nagiba, iskati stikov z Rusijo, tudi nam ni znano kakšno posebno zanimanje Rusov za nas. Slovansko obzorje slovenskih kulturnih delavcev so pač kazali v prihodnjih letih in desetletjih skoraj izključno le predgovori protestantskih piscev.

Pač! V letih 1787.—1789. je izhajal v Petrogradu v redakciji akademika Pallasa po nalogu cesarice Katarine II. »Primerjajoči slovar jezikov vsega sveta«. Ob tej priliki je razposlala petrograjska akademija »oglaso vsem jezikoslovcem« za prispevke.² Tako vabilo je dobil tudi takratni ravnatelj ljubljanske normalke Kumerdej in poslal že 29. junija 1780 svoj »Spis o jezikoznanstvu Slovanov in Rusov«, kakor poroča potopisec Hermann leta 1781.⁴ Vendar pa Kumerdejev prispevek ni dosegel svojega namena: veliki »Glossarium« namreč slovenskega jezika sploh upošteval ni, dasi je vseboval sicer kar dve sto jezikov. Tudi v slovenskem preporodnem krogu niso menda posvečali temu prispevku bog ve kolike važnosti. Saj se je Zois spominjal tega dogodka l. 1809. le še medlo in spravljal v zvezo z njim tudi Japlja. Da nam je sporočeno vsaj nekaj o tem Kumerdejevem članku, o katerem pravi Zois, da je vseboval tudi nekaj slovanskih (predrznih) misli, je prav za prav zasluga Čeha Dobrovskega. Le-ta je menda bral Hermannovo sporočilo; ni pa izključeno, da ne bi o stvari kaj slišal tudi na Ruskem. To ni nemožno; vendar pa je reči, da rokopisa na Ruskem gotovo ni videl, sicer ne bi tako po tomaževsko spraševal Kopitarja na Dunaju: »Kumerdej je vendar poslal akademiji znanosti v Petrograd načrt splošne slovanske slovnice; ali je to le napačna govorica?«

Tudi Kopitar je bil v zadregi; odkrito je moral priznati nekdanjemu mecenu Zoisu, da o tej stvari ni še »nikoli nič slišal«. Prosil je Zoisa, naj mu on kaj pove, če mu je kaj znano, da bi mogel zadovoljiti Dobrovskega. Zois mu odgovori, naj le sporoči Dobrovskemu, da je to bilo v zvezi z »univerzalnim slovarjem«, sestavljenim na zahtevo cesarice Katarine II.; naj pove Dobrovskemu, da ni Zoisu nič znanega o kakšnem odgovoru ruske akademije Kumerdeju, še manj pa o usodi Kumerdejevega prispevka. Medtem pa je ležal Zoisu v knjižnici najbolj zanesljiv odgovor o usodi Kumerdejevega pisanja — Glossarium — brez omembe slovenskega jezika. — Tako je ta, menda prvi poskus, vriniti tudi kaj slovenskega v rusko knjigo, ostal brez uspeha.

Prišla pa je doba romantike, doba splošnega medslovenskega spoznavanja in navduševanja za slovanske zadeve celo pri neslovenskih narodih. Mislim čas, ko je izšel l. 1791. četrti zvezek Herderjevih »Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit«, kjer razpravlja znameniti nemški romantik o zatiranju Slovanov, o potrebi, da se zbero slovanski »običaji, pesmi in povesti« in kjer gleda poln nade v slovansko bodočnost v trdni veri, da se tudi ti propadli, nekdanj marljivi in srečni narodi predramijo iz svojega dolgega, lenega spanja ter se otresejo suženjskih verig. — Za tiste čase naravnost revolucionarne misli; tem bolj zanimive, ker jih je zapisal Nemeč, vendar pa ne iznenadljive, če pomislimo, da se je učil bitroumni deček Herder kirurgije pri ruskem vojaškem zdravniku pač z namenom, da bi študiral kasneje medicino v Petrogradu, pa se je zatekel raje k teologiji, potem ko je omedlel ob udeležbi pri prvih operacijah, in če imamo v vidu še njegov duševni ustroj. Dalje mislim tukaj na čas, ko so križarili slavisti iz raznih slovanskih dežel k sosednim in nesosednim Slovanom pač z namenom, da se seznanijo z njih jezikom, običaji in kulturo in književnostjo. Tako so obiskovali tudi Slovenijo in se ustavljali v Ljubljani: Dobrovský, Mácha, Strochbach, mladi Izmail Ivanovič Sreznjevskij. Deloma malo prej, deloma istočasno, deloma pa po žarni pomladi 1824, ko je tleči in že razvnamajoči se ogenj Kollárjeva Slavy dcera še bolj razvnela; ko je pljusknil val njegove vseslovenske ideje tudi na jug, dobil vnetega razširjevalca v Iliru Gaju in se dotaknil slovenske zemlje ter zvalil Stanka Vraza v svoj objem. Bila so to leta, ko so poslali 1825 iz Varšave slavista Kucharskega na pet let k zapadnim in južnim Slovanom; ko so se drug za drugim odpravljali iz Petrograda Bodjanskij, Sreznjevskij, Preis, Grigorovič — sami mladi in navdušeni možje, ki naj bi postali po srečno prestalem potovanju profesorji za narečja, ki bi jih na svojem potu spoznali.⁵

In končno: bila so to leta, ko je stoloval na Dunaju mož rdečih las, znan daleč naokrog, a vendar ne toliko priljubljen, da bi mogel uspešno vršiti poslanstvo, ki bi ga v teh letih od njega z največjo upravičenostjo domovina pričakovala. Bil je to tisti Kopitar, ki so se ga »potniki-štipendisti« najraje v širokem loku izognili ali pa vsaj uredili z njim potrebno, kar najhitreje se je dalo; tisti le v Vuka in srbsko narodno pesem zaverovani Kopitar, o katerem večina teh »potnikov-štipendistov« najraje molči, ali pa se izraža o njem, kakor na primer Sreznjevskij: »Z njim menda ne bom imel mnogo opravka — ne gre drugače; vendar pa bo treba tudi to okusiti.«⁶

Morda je iskati vzroka za tako sodbo malo tudi v naravi mladega Rusa, o katerem pravi Jagič, da je bil »človek žizni«, in ga postavlja v nasprotje s Preisom, istotako »štipendistom-potnikom« kot »človekom knjig«. Prav nič bolj ni naklonjena sodba Sreznjevskega o Kopitarju mesec dni kasneje, ko sta že opravila: »S Kopitarjem sem se dvakrat videl — Morda ima mož celo dušo, toda ne meni prikladno... Vuk ga na vsa usta hvali in ga imenuje najbolj častivrednega moža. Morda je celo res; vendar pa me vse njegovo dejanje in nehanje odbija.« To je bil tisti Kopitar, ki bi bil lahko imel mnogo znancev, ker se je vse obračalo na dvornega bibliotekarja, da ni imel posebne odbijajoče lastnosti, ki jo je utegnil opaziti — kot vidimo — tudi Sreznjevskij.

Pozabiti ne smemo, da je živel v tem času deloma v Ljubljani, deloma izven Ljubljane dr. Jaka Zupan, tip romantičnega preroditelja in slovnofila, ki je iskal z Rusi stikov že med kongresom v l. 1821. Da je bil Zupan ob takih obiskih zgovoren in nič manj originalen kot navadno ter privlačen za tuje obiskovalce, je priča tudi Sreznjevskega pismo materi (1841), iz katerega se jasno vidi, da je Jaka potujočega Rusa mnogo bolj zanimal kakor pa na primer Prešeren; saj beremo o njem: »Debel je kakor Avdotja Fedorovna, je veseljak, šaljivec in učen mož, ljubi sladkarije kakor naš Mikola (= brat) in je, kar še enkrat poudarjam, jako učen.« O Prešernu pa le, da je eden njegovih znancev v Ljubljani z dodano pripombo v oklepaju (»eden izmed najboljših kranjskih pesnikov«).

Če primerjamo število slavistov, ki so obiskali Ljubljano in slovenske kraje z uspehom, to je s poznanjem slovenskih razmer na Ruskem pri sodobnikih in potomcih, moremo reči, da ta potovanja niso rodila uspeha, kakršnega bi pričakovali.

Vemo sicer, da je prišel Kucharski l. 1830. — torej po petih letih potovanja — v Moskvo. To se pravi: potem, ko je prepotoval že vse zapadno in južnoslovanske kraje, kakor piše Jagič v svoji »Zgodovini slovanske filologije«. Iz tega vira vemo tudi, da je nato »Moskovskij Vestnik« z navdušenostjo objavljaval Kucharskega »Razprave in zapise«; da je pripeljal Kucharski v Varšavo mnogo slovanskih knjig: okrog pet tisoč da jih je bilo, so govorili. Ni mi pa bilo mogoče ob dostopnem mi gradivu dognati, koliko in kako je Kucharski poročal o Slovencih. Da je moral vsaj nekaj spregovoriti tudi o tej postojanki na svoji poti, je več kot samo verjetno: vemo namreč, da je študiral »več dni v ljubljanski licejski knjižnici«,7 in sicer od avgusta na september leta 1828. in da se je ustavil v Ljubljani ponovno, ko se je vračal meseca novembra iz Trsta proti Dunaju. Gotovo je, da je občeval poljski slavist ob tej priliki s Čopom; kaj in o čem sta se pogovarjala, pa bi se dalo dognati, ako bi bila njegova dela dostopna. Možno je celo, da bi se utegnila srečati tudi Prešeren in Kucharski. Pripomniti pa je, da nam iz poročil Kucharskega ni bog ve česa pričakovati, pa četudi bi mnogo občeval s Čopom, in čeprav bi ga Čop opozoril celo na Prešerna. Le malo je verjetno, da bi še ne osemindvajsetletni Baumgartnov uradnik s čimer si že budi pozornost varšavskega učenjaka, posebno še, ker je bil to takrat šele pesnik z edino do takrat natisnjeno pesmijo: Deklicam, objavljeno 12. januarja 1827 v Ljubljanskem nemškem listu — s šifro P. Da se je ozrl Kucharski po slovenski leposlovni tvornosti, bi zaslišal pač v gluhi samoti le odmev lastne misli.

Vendar pa je treba reči, da Kucharski ni imel niti časa niti naloge, stikati za kakšnimi mladimi pesniki. Glavna naloga, s katero je bil poslan v slovanski svet, mu je bila namreč dialektologija, geografija in zgodovina; šele za vsem tem pa literatura.

Če primerjamo zahteve, ki jih je stavila ruska vlada takim »potnikom-štipendistom« z odmevom njih dela, opazimo — vsaj kolikor se tiče Slovencev — kako se je prav za prav vse njih opazovanje razpuhtelo, oziroma mileje: kako je rodilo manj sadu, kakor pa bi pričakovali. Taka sodba utegne biti upravičena, toda le do neke mere. Zavedati se moramo namreč, da je moral tak »štipendist-potnik« v svojih letih prebroditi vse slovanske dežele, se učiti vmes jezikov in opravljati razen tega še na desetine nalog in nalogic, ki so se ga držale na vsej poti. Razen tega je treba pripomniti, da se takrat še ni dalo priti v dobrih štirih urah iz Ljubljane na Dunaj kakor danes, ampak da so mučile takega »potnika-štipendista« enake in slične nadloge, kakršna se je pripetila Sreznjevskemu blizu Dunaja: zlomila se jim je os na poštnem vozu in so se zvrnili v jarek; počakati je bilo treba, da je bil voz zopet sposoben za nadaljnjo pot. Seveda so take nezgode utegnile biti na svoj način tudi koristne, ali pa vsaj ne brez koristi. Samo tako se je na primer Sreznjevskij že na Dunaju seznanil s slovenskimi vozniki — našel jih je v neki gostilni, kamor je zavil, dokler niso popravili voza — in mogel že v dunajskem pismu sporočiti materi: »Sedaj sedim v gostilni. Vse okoli mene sede vozniki - Kranjci, ki se obnašajo proti meni zelo spoštljivo; in jaz se vedem proti njim enako, medtem pa zapisujem pesem, katero ravno pojo.«⁸

Zahteve in zahtevnice, ki jih je moral tak »potnik-štipendist« verno izpolnjevati, pa so bile: da se je ustavil v Pragi in obiskal Šafařika, Čelakovskega, Palackega; da se je naučil češčine; da ni pozabil na Dunaju potrkati pri Kopitarju in pri Vuku; da se je seznanil z dvorno biblioteko na Dunaju in povsod, kjer so bile knjižnice; da je zbiral rokopise in knjige; da se ni izognil Pešti, Slovakom in Kollarju; da je prepotoval Štajersko, Koroško, Kranjsko, Hrvaško, Beneško; da ni pozabil nameniti korak tudi v Genovo, Bologno, Rim; da je moral obrniti v teh mestih še prav posebno pozornost na rokopise; da naj krene nato preko Transilvanije, Bukovine, Galicije, Mađarske, Šlezije, Lužic, Saksonske še v nekatera nemška mesta, vsaj v Bremen in Hamburg na primer. Če dodamo k temu še glavno zahtevo, ki jo je moral imeti tak »potnik-štipendist« vedno v vidu, da namreč prouči jezike, »da, celo govore«, običaje in način življenja teh narodov ter da dela razen tega v knjižnicah in arhivih, se prav za prav ne moremo in ne smemo čuditi, da so bila taka opazovanja in poročila več ali manj površna in površinska, posebno še če pritegnemo tudi dejstvo, da je imel tak »štipendist-potnik« za vse to le dve leti na razpolago.

Na Ruskem so na ta način sicer zvedeli o čudežih ponarejevalca Hanke, o Dobrovškem in o drugih vodilnih osebnostih v slavistiki; mladi ruski bodoči slavisti so si sicer mogli ogledati te in take znamenite može in stopiti z njimi v zvezo — kar vsekakor ni neznamenit uspeh take zamisli — a za podrobnosti tukaj ni bilo časa.

Za pravilno oceno dela »potnikov-štipendistov« in njim podobnih pa je treba upoštevati še vsaj tale tri dejstva.

Pozabiti ne smemo, da se je godilo vse to v dobi romantike in več ali manj v romantičnem razpoloženju; da je torej takratni svet bolj zanimala narodna pesem kakor pa umetno pesništvo; bolj čustveno dožemanje in opazovanje kakor pa študiranje in truda polno ugotavljanje različnih dejstev, do katerih se je moglo priti na podlagi strogega razuma, ali pri katerih je bil razum potreben vsaj kot glavni faktor. Saj je vedel povedati Čop celo o čustvenosti tako oddaljenega moža, kakor je bil Kopitar, da je dunajski kustos razvajan po lepoti slovanske narodne pesmi ter zato prehladen, da ne rečem trd in krivičen proti učenim pesnitvam Slovanov.⁹

Dalje je bila to doba, ko so se navduševali polég narodne pesmi za etnologijo, za narodne šege in običaje. Skratka: za vse, kar je »nepokvarjeni izraz preproste narodne duše in njene mladeniške govorice«, smele, bogate in ubrano doneče v nasprotju z »moško govorico« umetne pesmi, oddaljene od narave.¹⁰

In končno: prezreti se ne sme tudi dejstvo, da je takrat marsikomu veljalo kot kažipot življenja načelo: Wein, Weib in Gesang in da se je kaj lahko zgodilo, da so vsebovala taka poročila raje žalostne spomine na pone-srečene kroge, kakršni se je izcimil iz obiska Mácha in Strohbacha v Ljubljani,¹¹ ali pa vsaj tudi te. Tej misli ne ugovarjajo na primer takele ugotovitve iz pisem Sreznjevskega: »Micke so prav, prav lepe, in vse, prav vse je tako mило, da bi lahko desetkrat potoval po isti poti z enakim zadovoljstvom... To me res jezi (da ne razumem govorice). Sicer je jezik ušesu zelo prijeten, posebno kadar ga govori kaka lepa Micka... Midva z Vrazom sva šla večkrat gori in doli po trgu in s posebnim veseljem opazovala lepe Micke; res čudno, koliko je tu teh tako lepih in mladih Mick...« Iz pisem istega Sreznjevskega, ki je vedel o Prešernu le bore malo povedati: »Vsak večer prebijem v tej ali oni gostilni, kjer se zbirajo naši znanci pri vinu. (Sicer pijem jaz le po pol maseljca, to je po eno čašico in še to mešam z vodo.) Naši znanci so dr. Prešeren (on je izmed najboljših živečih kranjskih pesnikov) — dr. Hrovat — advokat, knjižničar in nekoliko profesorjev. Vse oni pijut vino kak vodu...« Še bolj preseneča le-taka opomba o Prešernu, ker vemo, da je prihajal Sreznjevskij preko Prage, kjer ga je vsekako moral poučiti že Čelakovsky o svojem občudovancu na Kranjskem. Da je bil Sreznjevskij pri češkem Prešernovem dopisovalcu in da sta morala govoriti tudi o Prešernu, ni dvoma; saj je prišel Sreznjevskij s Čelakovskega priporočilom na Prešerna: »Übergeber dieser Zeilen ist Herr Srezniewsky, Professor aus Charkow, der einige Zeit bei Ihnen in Laibach zu verweilen gedenkt, um die krain. Mundart an Ort und Stelle zu studieren.« Da, Sreznjevskij se je mogel že celo v Pragi seznaniti s primerki Prešernovega Krsta, ki jih je spremilo na Češko Prešernovo pismo Čelakovskemu z dne 22. avgusta 1836. Pa tudi ni neobhodno potrebno, da bi moral videti Sreznjevskij primerek Krsta prav samo pri Čelakovskem; omenjeno pismo govori namreč o štirih izvodih, poslanih na Češko, katerih eden (neomenjeni) je bil seveda za Čelakovskega, drugi pa za »gospoda Maho« und die übrigen zwei... an allfällige Kranjcophilen abzugeben«. Da je Sreznjevskij slišal o kranjskih stvareh v Pragi pač še tudi drugje, je posredna priča Prešernovo pismo Bleiweisu (21. febr. 1847), kjer prosi kranjski dohtar ljubljanskega urednika Novic »den plenum titulum des Bibliothekars Hanka, der mir

(Prešernu) vor etlichen Jahren (mišljeno je pač leto 1841.) durch Sreznjevski seine Poesien überschickt hat.« Ko je izročil Hanka pred veliko nočjo 1841 »diesem braven Mann und tüchtigen russischen Schriftsteller — kakor imenuje Čelakovsky Sreznjevskega — svoj izvod poezij, mu je moral vsekakor povedati vsaj to, kam in komu naj jih nese. Skoraj gotovo je, da mu je povedal tudi, zakaj pošilja svoj dar prav Prešernu.

V še bolj mučen položaj pa stavlja ocenjevalca dela Sreznjevskega za spoznavanje Slovencev in Prešerna med Rusi dejstvo, da Prešeren štiridesetih let ni bil več oni Prešeren, ki ga je utegnil videti leta 1828. Kucharski — da je bil to že pesnik Sonetnega venca in Krsta pri Savici ter večine svojih najboljših pesnitev sploh, tisti Prešeren, ki je zapisal »Gospodu Izmajlu Sreznjevskemu v spomin vel'kega tedna leta 1841.¹²

Si slovenskega rodu,
te ne prašam, kam, čemu,
kadar boš prišel domu,
sin neumrjoče Slave,
spomni bratov se krog Save!

Deloma morejo to dejstvo opravičiti podatki Prešernovih življenjepiscev, da je namreč Prešeren v družbi le redko mnogo govoril. Za mladega živahnega Rusa, ki je posebno »ljubil glasbo in pesem«, tak pojav ni mogel pomeniti nič izrednega.

Omenil sem žalostni konec kranjske večerne pojedine čeških gostov iz leta 1834. Krivično bi bilo, ko ne bi dodal temu še, da so se tudi ob takih prilikah mogli načenjati pogovori, kakršni so bili za peščico ljubljanskih preporodnih delavcev zelo koristni in poučni. Poročilo pravi, da so prevajali Kollarja (pač »Slavy dcera«); da so govorili o Slaviji, o Korotanu; da so pili zdravice Slovanom; da so govorili o Vodniku, o Kopitarju, o Apolu, o Čopovem »ABC — Krieg«.

Tudi o Sreznjevskem ne morem reči, da ne bi ničesar povedal o slovenski zemlji v svoji domovini.

Da je bilo dostopno Pypinu, piscu »Zgodovine slovanskih literatur« Sreznjevskega pismo iz Maribora,¹³ kjer potnik razlaga lego tega mesta in opisuje, kako je govoril s Štajerci, slabo naglašujoč ruske besede, pa da so ga razumeli; da je bral istega ruskega potnika opis štajerskega kmeta, ki da zelo liči na ruskega mušiča s svojo »izpuščeno srajco«; da mu je bilo znano, kolikš se je trudil isti Rus l. 1841., da bi se naučil kranjščine, ki da je čudnega naglasa in da požre več nego polovico glasov, druge pa izpreminja, da pa je »ušesu zelo prijetna«; da je bilo vsaj to znano Pypinu, bi za Slovence ne imel le tako hladnih besed, kakor jih beremo v prvi izdaji njegove »Zgodovine slovanskih literatur« iz l. 1865., in ne zaključil bi svojega dela o Slovencih z mislimi »nekega novejšega popotnika« — utegnil bi to biti neki L—skij (Lamanskij?), ki je priobčeval l. 1860.—61. v Ruskem slovu »Potovanje po južnih krajih Avstrije«, ker ga Pypin med literaturo navaja — da namreč srečaš povsod na Kranjskem ljudi, ki so svoj jezik ali popolnoma že pozabili, ali pa da ga govore le na pol, ali pa mešajo oboje — in to tudi na deželi; da je mlajšim nemški jezik sploh moda; da bo Slovencev vsekakor

kmalu konec. Isti Pypin menda tudi ne bi v tem primeru s takim dvomom pridal temu istodobnega Klunovega mnenja, ki brani slovenščino pred takim obrekovanjem, češ da je tako samo v Ljubljani in okolici, ne pa še drugod; temveč bi mu vsaj verjel.

Toda Sreznjevskega pisma so bila objavljena šele 1891—1892 v »Živi starini«, torej šele dobro desetletje po drugi izdaji Pypinove »Zgodovine slovanskih literatur«.

Tudi bi se morda povprašal Pypin o pravilnosti delitve južnih Slovanov, da je bral v pisnih Sreznjevskega, kako drugačni so Štajerci in Kranjci in kako drugačni zopet Hrvati, ki so mu »čudesnij narod, mužščiny visoki rostom, ženščini krasavicy i odežda prelestnaja«, kako drugače govore na Kranjskem in Štajerskem in kako drugače zopet na Hrvaškem.

Da, o Ljubljani bi bil mogel zvedeti pisec o »Horutanah« poleg opisa, obsega in lege tudi podrobnosti: da ima Ljubljana jako lepo kazino; da ima kazino precej članov; da plačuje vsak član po 15—20 gold. na leto in sme zato vse leto obiskovati čitalnico, plese »in drugo«; da ima Ljubljana gledališče; da je ljubljanska policija zelo stroga in da ne pripušča v postnem času (Sreznjevskij je bil v Ljubljani v velikem tednu) »niti malih večerov, kjer se pleše po godbi«; da se je dalo v Ljubljani Sreznjevskemu prav za prav prijetno živeti: zjutraj vstaneš, se oblečeš in greš na kavo »Pri Avstrijskem cesarju«, od tod greš v knjižnico, potem pa domov obedovat, po obedu obišeš profesorja Metelka in se baviš z njim s kranjskim narečjem, nakar utegneta oba stopiti zopet v knjižnico, vsak večer pa prebiješ v tej ali oni gostilni, kjer se zbirajo tvoji znanci pri vinu.

Navedel sem vse te podrobnosti zato, da označim obenem tudi, o kakšnih malenkostih govore Sreznjevskega¹⁴ pisma in zamolčujejo, kar je važnejšega; s čimer pa je zopet izpričano, da so bila namenjena prav za prav samo njegovi materi, kateri so bila vsa naslovljena, ne pa učenemu in znanstvenemu svetu.

Ustavil pa sem se tukaj tudi zato, ker so zvezane take podrobnosti s poročili, ki bi utegnili povedati kaj več, ali pa dala vsaj misliti, da narodič, ki ima kulturno središče z gledališčem in s 13 tisoči prebivalcev, mora vendarle živeti in da ne morejo biti vse to le tujci, oziroma neka čudna mešanica, ki bi govorila v najboljšem primeru »nemški in italijanski s slovenskimi končnicami, ali narobe«.

Za pravilno presojo Pypinovega dela¹⁵ pa moramo imeti v vidu še nekaj momentov: Pypin ni bil strokovnjak za slovanske literature, ampak je bil predvsem romanist in germanist, ali bolje: mož splošnega, ne le specialnega znanja slovanskih književnosti, na kar bi kazalo dejstvo, da je postal l. 1860. profesor evropskih literatur v Petrogradu. Njegova »Zgodovina slovanskih literatur« je bila zavoljo posebne zgradbe in načina obdelave edinstven dogodek svojega časa. Pokazal je v njej, kakšno je slovanstvo, in pravilno uganil, da je slovanska skupnost še daleč. Da je zmogel tako obširno delo, kot je njegova Zgodovina, mu je pripomogla njegova močna narava in volja do dela. Kot takega ga opisuje in se mu čudi mladi Prijatelj na svojem študijskem potovanju, ko se je z njim osebno spoznal in »gledal s spoštovanjem na krepkega starca kakor na nosilca oporoke silnih mladeničev

60 let.« »Njegov pogled ovaja meni večjega učenjaka kakor njegovi spisi,« sporoča Prijatelj na Dunaj. — »Je to človek, ki ima, kakor se reče, povsod oči, ne radovedne, ampak nekako mirno-skrbne, globoke. In zato sem jaz uverjen, da on vse ve, kar enkrat pogleda.«

Kar je opazil Prijatelj l. 1903. starčevskega na Pypinu, je bila menda samo prevelika ljubezen do lastnih del: obljubil je Prijatelju drugi natisk svoje »Zgodovine ruske literature« v 4 delih, poseben odtisk svojega članka v Enciklopedijskem slovarju, opomnil ga pa tudi, naj ne pozabi kupiti si njegovo »Zgodovino slovanskih literatur«, ki jo je starček zasledil v katalogu antikvarja Kümleja v Rigi.

Starčevska poteza utegne biti tudi dejstvo, da Pypin ni hotel nič slišati o spremembi svojega mnenja o Slovencih v nameravani tretji izdaji svoje »Zgodovine«, dasi je takrat bil že Koršev Prešeren nad dve leti na ruskem trgu in dasi je mladi Prijatelj skušal Pypina prepričati o nasprotnem; saj je tudi v drugih delih svoje knjige hotel le dodatkov za novo izdajo, ne pa tudi spremembo starejšega.

Najlepša pot za opravičilo Pypinu, oziroma za razumevanje njegovega pičlega znanja o Slovencih in o oddaljenih Slovanih sploh, nam nakazujejo njegovi spomini na Grigoroviča: »Ko nam je začel razlagati o Slovanih, je mislil, da že vemo za vse te Bolgare, Srbe, Poljake, Čehe, Lužičane, Slovake, Horutane. Mi pa smo imeli sicer zrelostno izpričevalo, vendar pa nam je bilo poznanje slovanskih plemen nekaj čisto novega, dasi smo bili dovršili kurze geografije in zgodovine.« Z drugimi besedami: šolski sistem je bil tak, da so po njem zvedeli učenci o izvenruskih Slovanih malo več kot nič. Dejstvo, ki ga potrjuje tudi sporočilo, da se je še Korš učil o »Horutanah« in se je zavrnel v njegovi glavi pojem Slovenca šele na Dunaju ob prebiranju Prešerna ter okoliščini, s kom se je Pypin seznanil in se družil v Pragi na svojem študijskem potovanju v mladosti, kakor sam pripoveduje: s Šafarikom, Palackim, Riegerjem, Šembero, Hanko, Nebeskim, a izmed slovenskih — s Šenoo.¹⁶

Glede na do sedaj povedano je jasno, da je bilo Pypinovo poznanje Slovencev le od drugod, predvsem iz nemških knjig nabrano znanje. O tem priča navedena literatura v njegovi knjigi.

Tako navaja za zgodovino in zemljepis in narodopis: Göth, Das Herzogtum Steiermark, Wien 1840—41 (220); K. Mayers Geschichte von Kärnten, Cilly 1785; Valvasor Ehre des Herzogtums Krain, Laibach 1689; A. Linhart, Versuch einer Geschichte von Krain, Laibach 1788—91; Aucher, Geschichte des Herzogtums Steiermark, Grätz 1844—50; Hermann, Handbuch der Geschichte des Herzogtums Kärnten, Klagenfurt 1843; Anton Krempel »Dogodivščine Štajerske zemlje« v Gradci 1845. Razen tega je omeniti iz te skupine posebej še l. 1857. izišlo Kennovo knjigo »Sloveny«, ki jo Pypin tudi navaja, pa vendar govori v svoji knjigi o Horutanah z »zapadno srbsko literaturo«. To je napisal Pypin leto potem, ko je dal Jireček v Šafařikovi »Geschichte der südslavischen Literatur« na prvo mesto poglavje z napisom »Slovenische Literatur« in mu odmeril nič manj kakor 149 strani. — Za jezikoslovje omenja Kopitarjevo slovnico; Dajnkovo Lehrbuch der windischen Sprache, Grätz 1824; Metelkovo slovnico s pripombo »po sistemu

Dobrovskega»; Murko, Grammatik der slaw. Sprache in Steiermark, Grätz 1843; Janežičevo slovnico iz l. 1854. in Janežičev »Popoln ročni slovar slovenskega in nemškega jezika iz l. 1851. — Iz literature se zadovoljuje s Klunovim člankom »Die slowenische Literatur. Eine historische Skizze« v Österreichische Revue 1864¹⁷ in z navodom Šafařikove zgodovine prvega dela »Slowenisches und glagolitisches Schriftthum«.

Ni verjetno, da bi imel Pypin vse navedene knjige v rokah. Kvečjemu če si jih je ogledal v Pragi ob priliki svojega popotovanja po slovanskem svetu. Še manj pa je verjetno, da bi vse knjige tudi preštudiral; da ni tega storil, vsaj kar se slovenske literature tiče, je posredno izpričano s tako svoj-
skim mnenjem o »Horutanah«; z mnenjem, ki ga more opravičiti samo nevednost.

Za mnenje Rusov o Slovencih za prihodnje dni je bila Pypinova knjiga ne samo velikega, ampak, rekel bi, odločilnega pomena. Dejstvo je namreč, da je šel Novič, izdajatelj zbirke »Slovinskie poety«, rajši vprašat za starost imena »Horutane« Pypina, kakor pa da bi segel po Koršu.¹⁸

Beremo pa v prvi izdaji Pypinove »Zgodovine« o Slovencih, da so se semkaj naselili; da jim je vladal Samo; da so jim nato gospodarili Bavarci, Franki; da pripadajo temu plemenu brižinski spomeniki; da je tukaj doma tisti Kopitar, ki je menil, da sta govorila Ciril in Metod kranjski; da so imeli ti Slovani pred Kopitarjevo slovnico že tudi Bohoričevo — iz dobe, ko je začel svojo vero Trubar in ki ji je sledila protireformacija. — Še manj pa je našel v Pypinovi knjigi tisti Rus, ki je hotel zvedeti kaj o slovenski literaturi; naletel je pač na Pohlina, Japlja, Kumerdeja, Trubarja, Ravnikarja, Dajnka — da, celo Küzmiča je našel med njimi; — zvedel je, da sta najvažnejša pesnika Vodnik in Prešeren; bral je, da se začenjajo pojavljati na Slovenskem že tudi slovenske knjige; a prezrl gotovo ni opombe, da je vsa ta literatura pretežno verskega značaja.

Res je bil tudi Čop v zadregi, ko naj bi pisal Šafařiku prispevek o preteklosti slovenske knjige, ko je spraševal Kopitarja, ali naj morebiti »našega patra Basarja in Svetokriškega« estetsko oceni, ali naj našteva »razne izdaje evangelijev, katekizmov, Tomažev Kempčanov itd.« Res izberemo iz njegovega pisma Šafařiku¹⁹ isto mnenje, ki ga izraža skrb, kaj bo rekel češki pisatelj »o naši kranjski književnosti, o naših molitvenikih, katekizmih, o naši književnosti za kmeta (Bauernliteratur), ko je nevoljen že nad srbsko knjigo. Dejstvo je tudi, da nič bolje ne sodi o slovenski knjigi Prešeren, ko toži Čelakovskemu: »Poezija je do zdaj per nas večidel neobdelana ledina, z prozo se sami duhovni vkvarjajo.«

Vendar pa: kar sta pisala Čop in Prešeren, je bilo v začetku tridesetih let, Pypinova zgodovina pa je izšla več kot tri desetletja kasneje; takrat, ko je že dorasel v moža Levstik in ko je že mladi Jurčič vneto izpolnjeval književni program Laščana iz l. 1858.; takrat, ko so bila v slovenski književnosti že poznana imena Jenko, Mencinger, Erjavec in ko se je že začel oglašati Stritar. Pypinova knjiga s takimi podatki je izšla onega leta, ko je napisal avtor »Domna« in »Jurija Kozjaka«, že tretjo daljšo povest »Tihotapca« in leto kasneje, ko je bila ustanovljena Slovenska Matica; leto potem, ko so prestale zapor Levstikove Pesmi in ko je povezal Jenko svoj

otožnobarvni šopek — in končno samo leto dni pred Stritarjevim estetičnim uvodom v poezije tistega Prešerna, ki je Pypinu le eden izmed najvažnejših — kakor Vodnik, a sodi o njem istega leta A. Dimitz,²⁰ da bi bil nemški prevod, vreden Prešernovega izvirnika, »eine Bereicherung der deutschen Weltliteratur«.

Da se je kaj takega zgodilo, smo krivi pač največ mi, ker nismo dali od sebe nobenega drugega poročila in je imel Pypin na razpolago izmed našega le Čopov sestavek za Šafařika. Saj nismo imeli v vsem tem času prav za prav niti doma nič posebnega razen Malavašičeve, svoji dobi primerne ocene Koseskega, Prešernovih Poezij, Novic, Čbelice, iz katere ne bi Pypin o Prešernu na primer niti toliko dobrega zvedel, kakor je mogel najti v Čopovem članku. Šele v drugi vrsti moremo govoriti o Pypinovi krivdi: videti bi pač moral, da je Čopov sestavek iz ena in tridesetega leta, njegova knjiga pa iz pet in šestdesetega. To se pravi, da je med tema dvema dogodkoma čas, v katerem se lahko pojavi pesnik in izpoje, da, celo umrje, kakor pri nas Prešeren; da utegne biti med umetninami, kakor sta pri nas »Sonetni venec« in »Krst pri Savici« le par let časa; da lahko nastanejo v preteku tridesetih let, časovno vzeto, skoraj štirje Evgeniji Onjegini;²¹ da lahko v toliko letih dozori tudi delo, kakršen je prvi del Goethejevega Fausta...²²

S takimi mislimi bi se moral Pypin lotiti dela, pa četudi je imel namen, »dati le splošni obzor nestrokovnjaku in ponekod biti vodič in napotek za proučevanje raznih problemov«, posebno še, če bi imel pred očmi dejstvo, kako toplo je pisal Prešernov sodobnik, Čeh Čelakovský o mladem slovenskem pesniku v Časopisu Českeho Museuma proti koncu l. 1832. Moral bi se pač zamisliti, so li ukanili češkega kritika upi o »bogatih naravnih darovih« za pesniški poklic, skritih v Prešernu, ali pa se je morda napoved izpolnila, in če se je, kako se je izpolnjevala in izpolnila tja do l. 1848. — posebno še, ko je mogel brati pri istem Čelakovskem opombo, kako kaže njegov slovenski pesnik »resno skrb obogatiti literaturne zaklade in olikati si duha«.

Da se je Pypin ustavil ob tem dejstvu, se ne bi zgodilo, da se je šele s Korševim klicem v l. 1900. raznesel odmev Čelakovskega besed, izgovorjenih že pred sedemdesetimi leti, tudi v vzhodni slovanski svet, besed nenavadnega priznanja, da je Prešeren »pač vreden častnega pozdrava v vrsti slovanskih pesnikov«; to se pravi: pesnik, ki se mu smeš približati z istimi merili in pričakovaji, s kakršnimi se je bližal njegov sodobnik sodobniku Puškinu, Kollarju, Mickiewiczu.

Danes je Pypinova knjiga iz 1865. pač samo še kuriozum, vsaj kar se Slovencev tiče.

(Dalje.)

Opombe: ¹ Kidrič, Zgodovina slovenskega slovstva. Od začetka do Zoisove smrti, 16. — ² tam, 246. — ³ tam, 413. — ⁴ tam, 264. — ⁵ Jagić, Istorija slavjanskoj filologiji, 1910. Sankt-peterburg. — ⁶ Pismo z dne 27. jan. 1841. — ⁷ Kidrič, Prešeren II, CXLIV. — ⁸ Pisma Sreznjevskega so izšla v Živi starini 1891-92 v uredništvu Lamanskega. V slovenščini jih je objavil DiS 1899 (Iv. Merhar: I. Sreznjevskij na Slovenskem), 128, 161, 193. — ⁹ pismo je z dne 21. jan. 1830 in utira pot prvemu zvezku Čbelice h Kopitarju. — ¹⁰ Herderjeva načela; prim. Kluge, Geschichte der deutschen National-Literatur, 58. Auflage, 1937, 128. — ¹¹ prim. Kidrič, Prešeren II, CCLXXI-II in tam navedeno literaturo. — ¹² prvič objavljeno v LZ 1900, 771. — ¹³ pismo je datirano z dne 9. marca 1841. — ¹⁴ I. I. Sreznjevskij je bil rojen 1. jul. 1812 v Jaroslavu. Oče profesor liceja in kasneje na univerzi je 1819 umrl. 1826 je vstopil mladi Izmail Ivanovič na univerzo. 1831 je izdal Ukrajinski almanah, 1882 pa »Slovanske pesmi«. Za glavno

nalogo si je stavil sestavo etnografsko-etimološkega slovarja. Po dovršenem potovanju je bil profesor na harkovski univerzi. O njegovem delu za slov. dial. in etnol. prim.: Ramovš, *Historična gramatika VII*, uvod; Nahtigal v *SJ*, 1940. — ¹⁵ A. N. Pypin je iz Saratova ob Volgi; gimnazijo je obiskoval v domačem kraju (1842-49), univerzo pa v Kazanju in kasneje v Moskvi, kjer je predaval takrat znameniti Grigorovič. — Najbolj znano njegovo delo je »Zgodovina slovanskih literatur«, ki je doživela v prejšnjem stoletju dve izdaji (1865, 1879); o tretji, nameravani, govori *Prijatelj* v *LZ*, 1906, (31, 104, 153, 215). — ¹⁶ prim. *LZ*, 1906, 153 in *LZ*, 1938, 304. — ¹⁷ *Österreichische Revue* 3 Bd, str. 76-100; (3 Bd, str. 52-66). — ¹⁸ Razlaga, da so znani Slovenci z imenom »Horutane« med Rusi »so vremen Nestora« — kakor Pypin; Korš Nestorja sploh ne omenja. — ¹⁹ pismo je datirano z dne 4. jun. 1831; prim. Matija Čop, *Izbrano delo*. *Cvetje* 6, str. 32-40. — ²⁰ *Blätter aus Krain*, št. 5. — ²¹ Puškin je pisal Evgenija Onjegina v razdobju od 1823-1831. — ²² Goethe se je spoznal za časa bolezni 1768 z različnimi skrivnostnimi alkimističnimi knjigami; iz tega leta smatrajo njegovi biografi, da so prvi zapiski Fausta; prvi del te velike pesnitve je izšel l. 1808, drugi pa 1824-31.

Karel Rakovec | Labodji zastor

Labodji zastor visel je med nama,
kot senca mi zakrival je ikono.
Skoz gosto prepleteno rožno trnje
vabila si me z nemima rokama.

Zakaj sem zbal se ovijalk ljubezni?
Okamenel mi je korak do tebe.
Ti nisi se ganila, le smehljala.
S solzami sem glušil tvoj smeh dvorezni.

Solze sem stregel v vrč in ti napival.
Sem te kdaj ljubil, kelih neizpiti?
Zdaj so potrgane vse bele niti.

Ko sva bila v najožji krog ujeta,
ločila naju je zavesa črna.
Zakrila te je črna silhueta.

Vratuša Anton I Doneski k poznavanju Slovencev med Rusi do leta 1900

s posebnim ozirom na Prešerna

Neugodna kritika tudi s češke strani, prepričanje, da za prvo izdajo res ni bilo pripomočkov, kakor bi si jih avtor želel, potreba, vnesti v knjigo, kar se je novega napisalo, želja, dati boljši pregled, in volja, upoštevati tudi novejše pojave v književnosti sami — so bila pač dovolj močna in prepričevalna gibala, ki so napotila Pypina k drugi izdaji, zdaj v dveh knjigah, v l. 1879. Razpored snovi je ostal isti, to se pravi, da je delo ostalo razdeljeno v »glave«: Bolgari, Rusko pleme, Češko pleme, Lužičani, Poljska literatura s to razliko, da je namesto prejšnjega poglavja o Srbih zdaj razdelil to enoto v »Serbo-Hrovate« in v »Horutane«; da so mu torej Slovenci že samostojen narod. Temu primerno je razširil tudi prostor, namenjen slovenski stvari: šest strani prve izdaje se je zdaj več kot potrojilo (20 strani).

Novih virov sicer razen Dimitza ne navaja drugih kakor Janeza Trdine »Zgodovino slovenskega naroda« (1866) in »Slovník Naučný«, kolikor je pač o Slovencih poročala ta češka knjiga, za posnemanje katere se je na sejah Matice Slovenske marsikatera rekla. Pokaže pa Pypin, da je šel stvari vendarle malo globlje: iz zgodovine navaja Mucharja in Prangeerja »Geschichte des Herzogtums Steiermark«, Graz 1844-65, za slovstvo pa Macunov »Kratek pregled slovenske literature sa dodanim riečnikom za Slovence«²³, napisan prvotno za Riegerjev Naučnǐ slovník, ki pa je bil zavoljo obširnosti odklonjen in je zagledal dan najprej v Narodnih Novinah. Sploh je opaziti na vsakem koraku, da Pypinu Macunova knjiga ni bila le pripomoček, ampak celo vodič, katerega se je trdno in zvesto oprijemal. Ne pokaže na zunaj sicer take delitve, kakor jo ima Macun,²⁴ vendar pa ga izdajajo nekatera mesta: za Popovičevo »Untersuchungen vom Meere« (Leipzig 1750) ponavlja po Macunu, da govori avtor v njej med drugim o svojem »slovanskem patriotizmu«, medtem ko bi mogel iz Čopovega poročila za Šafařika posneti kaj bolj določenega: da je bil »to veleumen čudak in samouk z bogatim znanjem«; da obsega njegova knjiga »tudi jezikoslovne, zlasti slavistične drobtine in nam nudi globok pogled v njegove želje in namene«. Enako povzema po Macunu, da je bil Prešeren zelo nesrečen, ker je bil prepuščen »ego vragam pateram«. Pritrjuje razen tega zagrebškemu Slovincu tudi v mnenju, da se še ni našel do takrat človek, ki bi napisal Prešernov življenjepis. Vendar pa je reči, da ne najdemo v Macunu trditve, da si je Prešeren pridobil l. 1846. nezavisnost in potem postal advokat v Ljubljani (Pypin) ali pa, da je l. 1846. izdajatelj Poezija zapustil »svoju ženo i dvoje dece u Ljubljani, a sam ode na novu dužnost u Kranj«, kakor je pisal deset let pozneje l. 1889. Gavrilovič v Kolu²⁵ — dejstvo, da ni imel nobeden njiju pri roki Levstikovega pisanja iz l. 1872. in drugih, pravilnih drobcev, zapisanih do te dobe.

Vendar pa najdemo v samem slovenskem delu Pypinove knjige tudi namige, da Macun ni bil edini Pypinov informator. Najbolj se to vidi pri Koseskem. Pypin ga stavlja na prvo mesto v slovenski sodobni literaturi (dasi je takrat preteklo že precej let, ko sta Stritar in Levstik razkronala Koseskega,

glavo) in hvali njegovo pesem »silnega čustva in fantazije«, ki da ji posestruje »politična struja in prizvok narodnega prebujenja«. Macun pa meni, da je prav Koseskega delovanju pripisovati posredno tudi to, da so začeli Slovenci »soditi v Prešernu visok pesniški duh« — in da je sploh nesmiselno vprašanje, kdo je večji, ali Prešeren ali Koseski. Pri istem Macunu bi mogel Pypin brati tudi pravilno razlago Koseskega nazoviveličine, vzrasle na podlagi Veselove bombastike in iz dobe, ki je želela, da ji odmeva po praznih domovih bobnanje verzov, podobnih temle:

Tvojimu rodu na čast, na zgubo protivnikom Tvojim
snuje v osrčju mi duh, cuka na bedri mi meč,
hrast se omaje in hrib — zvestoba Slovenca ne gane.

Kljub takim pomislekom pa ni neutemeljeno veselje, ki veje iz poročila LZ²⁶ ob priliki naznanila druge izdaje Pypinove knjige, kajti v tem »plodu nezimerne pridnosti, napisanem z... ljubeznijo do kulturnega napredka vseh slovanskih narodov« so res vsaj najpotrebnejše vesti o slovenskem kulturnem življenju tja čez polovico prejšnjega stoletja: pritegnjeni so tudi obrobni slovenski okoliši; kar dovolj je povedanega za tako informativno knjigo o naših možeh na prelomu 18. in 19. stoletja; pohvalno so omenjeni tudi »poety-filologi« Jarnik, Dajnko, Ravnikar, Kastelic, noviški krog, »središče horotanske literature« z »doktorjem in veterinarjem Bleiweisom« na čelu, sodrudniki Novic, »skoraj vsi novejši pisatelji: M. Vertovec, Fr. Malavašič, Matija Majar, I. Muršec, Oroslav Caf, Dav. Terstenjak«; izraženo je priznanje in veselje nad slovensko »voljo za svobodo« proti nagrobnemu napisu petinšestdesetega leta; ni izpuščen Janežičev Glasnik, Slovar, Slovinca, Cvetje; vsaj naštetih so tudi novejši: Cegnar, Toman, Vilhar, Levstik, Krek, Jurčič.

Da, celo dogodke tik pred drugo izdajo omenja; tak dogodek je bila izdaja Jurčičevega Tugomerja, kateremu je v naših časih Slodnjak Levstika početil. To dejstvo bi kazalo, da je dobil Pypin poročilo o vseh kulturnih pojavih na Slovenskem vse tja do konca sedemdesetih let. Vendar pa pogrēša slovenski bralec kaj več o časopisnem življenju; o Stritarju in o njegovem Zvonu ter o sodelavcih tega središča takrat mladih in najmlajših.

Ni mi bilo mogoče dognati, kateri je bil ta drugi vir za Pypina razen Macuna. Gotovo pa je, da je poznal vsaj po imenu »Slovensko bibliografijo 1863-73«, ki jo je spisal na povabilo Kijevskega arheološkega zbora Costa in o katerem beremo v poročilu seje MS z dne 26. septembra 1866, da je naznanil ob tej priliki »prvosednik dr. Toman povabilo zastran etnografične razstave v Moskvi«.²⁷

Enako začudi slovenskega bralca dejstvo, da ne najde niti pri Pypinu niti pri drugih, ki so mu ali ki bi mu lahko služili kot viri, nič o Matiji Čopu, »ki je stresal svojega duha žerjavico na Prešernovo ognjišče«.

V oblikovnem oziru in za Pypinovo pojmovanje lastnega dela je pomembno, da je novejši del slovenske književnosti zgrajen vse drugače kakor pa starejši, to se pravi iz prve izdaje prevzeti. Predvsem je v novem delu razdeljen v krajše odstavke (kar štiri), dočim je vse starejše le ena celota. Dejstvo, ki govori za to, da je bil Pypin že konec sedemdesetih let enako ljubosumen na svoje stvaritve in na ohranitev njih prvotne oblike, kakor ga je označil v l. 1903. Prijatelj.

V tej izdaji je posvečenih tudi Prešernu malo več vrstic. Avtorju je znana izdaja Poezij l. 1847. in tudi Jurčič-Stritarjevo navaja. Vendar pa nima o Prešernovi poeziji bogvedi kaj posebnega povedati, razen to, da je Prešernova poezija »očen raznoobrazna«; da je epska, lirski in satirična; da mu je tudi oblika zelo raznovrstna. Ravno tako je bolj lepoglasno kakor pa merodajno mnenje, da se je Prešeren odlikoval »z resnično silo fantazije, čustva in izražanja«, ker ni z ničimer podprto.

Če si ogledamo, kaj je mogel Pypin do te dobe v svoji domovini o Prešernu zvedeti in brati, se ne bomo takemu njegovemu mnenju prav nič čudili. Da, priznati bomo morali, da je bil celo širokogruden v oceni. Sicer je bila prevedena Turjaška Rozamunda v Slovuški že l. 1862.; sicer je prinesel Gerbelj v svoji Antologiji slovanskih pesnikov 1871 tudi Prešernovo Slovo od mladosti in Turjaško Rozamundo, toda oba prevoda nista niti odblesk Prešernove poezije. Sta to prosta prevoda Petrovskega, o katerih ni imel dobre besede niti sodobnik Celestin niti kasneje v Prešernovem albumu Šlebinger.²⁸

Rozamundo je Petrovski res svobodno prevedel; človeku se zdi, kot da je sicer potoglavljal tu in tam za izvirnikom, dokler je mogel; če pa se mu je ta preveč odmaknil, pa je ubral Petrovski kar svoje razglašene strune in delal velike šaraste zaplate tako, da so zaplate zakrile osnovo. Kjer gre za opisovanje, se Petrovski najraje kar široko razgovori:

... i v teni ego sideli	Prim.: V senci pri kamniti mizi
ugoščaemye pyšno	zbor sedi gospode žlahtne,
vse izvestnye barony,	kjer Turjačan spet gostuje
vse iskateli i serdca	Rozamundine snubače...
i ruki baronskoj dočki	
Rozamundy...	

Ali: ... mež nimi
byl i slavnyj Ostrovrhar,
dlja katorago turniry —
šutka, detskaja igruška...

ker Prešeren tako preprosto in mnogo bolje pove:

ino zraven Ojstovrhar,
ki so boji mu igrače.

Tako ni čudno, da je narasla Petrovskemu pesem kar na 121 vrstic (izvirnik jih ima 110).

Da je — pač v smislu prostega prevoda — Petrovski spreminjal tudi smisel, ni treba posebej poudarjati. Tako poje, da:

Ostrovrhar dolžen tri nedeli
sozyvat gostej na svatbu...?

da je prišel »pevec gusljar«, ko so se zbrali gostje, in začel

... pesni pet, brenčat na strunah
o gerojskih priključenijah
o žite — byte krasavic
i vljublennih v nih krasavcev...

Pa primerjajte s tem Prešerna:

... prošen strune vbere, poje
dela vitezov junaške
in deklet oči nebeške,
srca od njih ognja vžgane.

Kako prazna in brez pesniškega čara je Petrovskega prestava, se še izraziteje pokaže na liričnih mestih. Kdor ne pozna Prešernovega izvirnika, utegne sicer dejati, da so posrečene in lepe vrstice:

Prekrasnaja pora, pora cvetušćih let
o dni moej vesny! — uvy! vy minovalis!
Hotja ne vedal ja, ćto znaćit žizni cvet
tak lepestki ego mgnovenno osypalis,
hot redko mne mercial nadeždy krotkij svet
iz tuć, ćto nado mnoju široko razstiralis,
no dorogi duše, o junost eti dni;
ih serdцу ne zabyt! Gospod tebja hrani!

Ne bo pa našel v njih tiste boli in tiste preprićevalnosti, ki ju izraća izvirnik; ne bo našel v njih tiste lepote, ki jo nudi Prešernov izraz; dolga perioda Petrovskega mu zakrije tudi tožbo vsake posamezne vrstice, ki vse izražajo veliko bol za mladostjo, a vsaka zase stavlja ugotovitve, ki to skupno bol še povećujejo:

... mladosti leta! kmalo ste minule;
rodile ve ste meni cvetja malo,
še tega rožce so se koj osule,
le redko upa sonce je sijalo,
viharjov jeze so pogosto rjule;
mladost! vendar po tvoji temni zarji
srce bridko zdihuje, Bog te obvarji!

Že s primerjavo navedenega smo mogli spoznati, da je Petrovski zane-marjal možnosti stopnjevanja čara, ki bi ga mogel doseći z bolj vernim prenosom ukrasnih pridevkov, stave besedi, personifikacije; da ne omenjam apostrofe, kateri je pripisati, da je mnogo bolj neposreden Prešernov oćitek: Okusil zgodaj sem tvoj sad, spoznanje, kakor pa sicer ne slabo poustvarjena ugotovitev Petrovskega: Ot gorkago ploda poznanja ja vkusil...

Sicer je Petrovski dobro podal dvanajsterec ter menjajoćo se moško in žensko rimo po ruski tradiciji v nasprotju s Prešernovo vseskoz žensko; zaman pa išćemo pri njem asonance v Turjaški Rozamundi, zaman tiste ubranosti, ki jo daje Korševa razporeditev rim v oktavah.

Korš: AbAbAbCC / dEdEdEff / G

Petrovski: AbAbAbCC / DeDeDeFF / G

Koršu se ponovi ista razporejenost rim šele po vsakih dveh oktavah in se na ta naćin odmakne od izvirnika, kjer tvori vsaka oktava zase celoto tudi v tem pogledu, kar Petrovski ohrani. Toda prav s to odmaknitvijo doseže Korš ubranost v prehodih iz oktave v oktavo in se izogne monotonosti, Petrovski pa

poleg monotonosti ne more zakriti trdosti, ki mu jo povzroča kopičenje moških rim med oktavami, kar je tembolj vidno, ker mora začeti naslednjo oktavo z drugačno rimo, ne pa s tako, kakršno je imel v zadnjih dveh vrsticah predhodne oktave.

O tem govori primerjava (ne glede na vsebino in izraz):

Petrovski: Ja videl, kak u nas vse čenjat naobum
i priznajut liš to, čto oslepljaet um.
— — — — —
I kak tut ne skorbet, kak serdcem ne stradat
pri etoj rokovej, urodljivoj kartine?

Korš: Mež nami to liš videl ja v počētē
Čto ložno bleščet v jarkoj pozolotē
— — — — —
I v serdce vid takih i hudših bed
vrubal slēdy, zamētnye ponyně.

Ja videl: pravdy, zvanija, uma
udel obyčnyj — čut li ne suma.
— — — — —
Ja videl, kak, s sudboju kto ne ladiť,
po vetru tščētno pravit beg čelna.

Važen napredek opazimo v Pypinovem delu iz l. 1879. v primeri s prvo izdajo tudi v optimistični sodbi o slovenski delavnosti. Po Macunu povzema momente za možnost preporoda, kakor so mu konstitucionalna svoboda, zavedno duhovništvo in narodni pisatelji, ter zaključuje z mislijo, da se izza šestdesetih let kaže v slovenskem kulturnem življenju posebna živahnost, »kakršne preje ni bilo daje novih nad na napredek«. Vsekakor vse nekaj drugega kot pa mnenje iz l. 1865., ko mu »horutansko« maloštevilno in neenotno pleme nima dovolj moči, da bi moglo izobraziti svojo samostojno literaturo, ki da je sicer res nekaj, a da so vse to le poizkusi in »poslednie vspyški zatuhajúščago ognja«.

Še vedno pa se ne more Pypin sprijazniti z zadržanjem Slovencev proti ilirskemu gibanju. V prvi izdaji pripominja le, da se kljub nevarnosti pred neslovanskimi sosedi drži korotansko pleme ločeno od sosednjih Hrvatov, ki bi mu mogli služiti v oporo.

Štirinajst let kasneje pa najde tudi že krivca takega zadržanja Slovencev. In ta krivec je bil Prešeren; tisti Prešeren, ki da je bil neprijazen ilirskemu pisanju in je raje pisal nemški, kar da kaže tudi njegova nemška korespondenca z rojakom in »tovariščem ego« Vrazom, kateremu se je Prešeren odpovedal zavoljo njegovega pristopa k ilircem in ostal raje »lokalni slovenski pesnik«, kakor pa da bi sledil Cerovčanovemu zgledu. Da je upošteval Pypin starost slovenski pisane besede; da je imel v mislih politični položaj Slovencev; da si je predstavljal, kaj se reče, odreči se sredi poti svojemu prejšnjemu izraznemu sredstvu; da je bolje pogledal Prešeren-Vrazovo korespondenco v Vrazovih »delih«, katera navaja med literaturo, da mu je bilo znano bodrilo Čelakovskega: Dr. Prešeren soll dichten, dann dichten und endlich abermals dichten — kraginsky to se rozumy; da ni molče pritrdil Macunovi zahtevi, naj se vsak

slovenski »mladi književnik popolnoma nauči štokavski (hervatsko-serbski), če je voljan pospeševati nadaljnji razvoj slovenske besede; da se ni dal zapeljati z Macunovim hvalospevom Vrazovemu primeru, ki da »naj nam bo dokaz, kako se more naučiti slovenski pesnik toliko mu sorodno narečje, če le ima voljo za to«; da je mislil ob slovenskem vprašanju Pypin enako, kakor je mislil takrat, ko je zapisal o maloruskem vprašanju, da lahko zagotovi narodu samostojnost edino samostojna literatura — skratka, da ni bil Pypin le preveč sin neizmerne ravnine ter priča le dogodkov in pojmov velikih ali vsaj večjih razmerij, kakor pa je slovenski narodič, bi se moral pač zamisliti, preden bi zapisal tako ali podobno sodbo. Morda bi celo pritrdil, da je mislil in ravnal Prešeren vendarle stvarneje in razmeram primerneje, kakor pa nekdanji graški študent, ki ga je vžgala romantična navdušenost za Kollárjevo, prav za prav neizvedljivo željo in voljo, stopiti kar čez noč slovanske narode v en organizem in to ne glede na razprostranjenost Slovanov, na njih politične razmere in tisočletne jezikovne, kulturne in verske razlike.

Vendar pa: Vse to so le opazovanja Slovenca in s stališča Slovenca, ki za celoto Pypinovega dela niso, niti nočejo biti merodajna. Zavedati se je namreč treba, da je bila Pypinova Zgodovina prvo delo svoje vrste v takem obsegu in da je bilo treba mnogo truda in volje, če je hotel zbrati znanstvenik v oni dobi toliko virov, kot jih navaja Pypin, in ki so bili raztreseni »po daljnem slovanskem svetu«; da torej ostane za celoto merodajna Jagičeva oznaka tistega časa, ki govori o Pypinovi knjigi kot »o neizogibno potrebnem svetovalcu za vsakega« (AslPh V, 2, 234).

Če primerjamo tako Pypinovo mnenje o Prešernu z izreki največjega občudovanja, ki so jih polna Korševa pisma in njegov toplo pisani uvod v Prešerna, kakor tudi njegov prevod Prešernovih poezij s kolikor mogoče ohranjeno vernostjo tudi v oblikovanem pogledu, moremo šele prav presoditi, kolikega pomena je bilo Korševo delo ob Prešernu za Prešerna in za Slovence. Že dejstvo samo, da je Korš izdal svoje prevode v samostojni knjigi, je moralo ruskega bralca opozoriti, da mora to biti vendar nekdo, ki je bil nekaj več kot »eden vidnejših pesnikov«. Če je odprl nato ta ruski bralec knjigo in listal uvod, se je mogel v taki misli samo utrditi; posebno še, ko bi bral za tiste čase dober opis Prešernove dobe in Prešernovega življenja. Pa četudi je ruski bralec preskočil uvod, kar je v pretežnem številu primerov najbolj verjetno, je moral vendar obstati pri prevodih samih, pri toliko in tako svoj-
skih oblikah, pri »Sonetnem vencu«, kakršnega najverjetneje ni bral pred Korševim prevodom v »Ruski misli«, četudi je že bral ime te oblike morda v kakšni nemški poetiki; obstati je moral in se vprašati, ali niso Korševi prevodi iz drugega, bogatejšega in plemenitejšega vira kakor pa prevodi Petrovskega.

Je še nekaj, kar osvetli poučenost Rusov o slovenskih zadevah.

Mimo že omenjenih virov se ne da prav za prav navesti nič posebnega, kar bi nastalo izven slovenskega okoliša in kar bi moglo poučiti Rusa o nas — razen kakšnega Puškinovega slovarja, ali hvale rodoljubja »mlade devuške« v Severni zvezdi 1852, dial. razprav B. de Courtenayja ali njegovega učenca Bogorodickega (o blejskem narečju), dalje Romana Brandta študije o sl. akcentu, ali odtisov Krekovich razprav v Kresu (iz korespondence Krek-Sket pri g. inšp. Westru).

Tudi slovenski potniki po Ruskem, ali celo Slovenci, ki so živeli na Ruskem, niso storili mnogo: ali so molčali, ali pa sicer imeli voljo za tako delo, pa ne dovolj zmožnosti. Tip zadnje vrste je bil Zamurski ali tudi Trnovec Bogdan s pravim imenom Hostnik, državni svetnik v Rilskem v Kurski guberniji, ta je dodajal Leskovčevim prevodom nekaterih Prešernovih pesmi redno svojo čudno cirilsko transkripcijo.²⁸ Tisti Hostnik, ki je zmotil patru Škrabcu duševni mir in s svojim čudnim, čudnim vedenjem povzročil vojno o slovenskem »bomkanju«, da so ji bile odmerjene platnice Cvetja vsega leta 1897. in še naslednjega skoraj vsa prva polovica razen prve številke, ko je mogel končno izreči Škrabec v 5. številki tega letnika svoj: Dixi. —

V Slovanskem svetu se je oglašal od četrtega letnika naprej že omenjeni Leskovec. Ponatisnil je Petrovskega »Rozamundo« (torej že tretji natisk tega prevoda), razen tega pa priobčeval še svoje »srednje vrste« poskuse: Kupido! ti in tvoja lepa starka²⁹, Tak kakor hrepeni oko čolnarja³⁰, Strunam³¹, Mornar³², Pevcu³³, Pod oknom³⁴, Slovo od mladosti. Tudi njegovi prevodi niso bili nič posebnega in niso mogli Rusom Prešernove poezije bogve kaj približati.

Leta 1870. je objavljala v Stritarjevem Zvonu dr. Celestin »Pisma iz Rusije«, ki jim je sicer za vodilo lepo načelo za vzajemno delovanje,³⁵ pa ni najti med vrsticami nič, kar bi kazalo, da ni ostal dr. Celestin v glavnem le dojemalec in opazovalec. Iz Korševe dobe moremo imenovati tudi Štifterja, profesorja v Kalugi, Murka, mladega Prijatelja, po študijah od njega nekaj starejšega Nahtigala. Vendar pa je treba pripomniti, da srečamo Štifterja prav za prav šele leta 1901., in to le s poročilom o ugodni kritiki Korševega Prešerna v Moskovskih Vedomostih; in da je bil Murkov ter Nahtigalov vpliv omejen predvsem na ožji krog, dasi vemo za Murka, da je učil slovenščine Ljapunova, poznejšega člana ruske akademije, in Ščepkina, Prešernovega čestilca, pač da največ po Korševi zaslugi, vendar pa tudi ne brez Murkovega deleža.³⁶

Mogli so vplivati v dobrem smislu na medsebojno spoznavanje — pa zopet le v ožjih krogih — literarni saloni, oziroma »večeri« pri razgledanih Rusih, kamor so zahajali Slovenci. Najvažnejše tako središče je bil pač Koršev dom. Tu se je naučil Ščepkin ceniti »epične slovenske pesmi«; tu se je seznanil Murko s Korševimi prevodi; tukaj je utegnil dobiti tudi sam Korš marsikateri potreben napotek pri svojem delu.

Vprašanje, koliko je mogel slovenski domači tisk poučiti Ruse o naših razmerah, se ob nezadostni možnosti uporabe virov ne more popolnoma zadovoljivo rešiti. Jasno pa je, da uspehi niso bili zadovoljivi še niti ob začetku našega stoletja; saj je dobil Korš celo v petrograjski Akademiji Nauk le »za dva zadnja leta« LZ; saj je moral misliti isti Korš na popolnoma nove zveze te slovenske revije tudi še z najbolj znanimi ruskimi (Ruska misel, Ruski vestnik, Vestnik Evrope, Severni vestnik) in še takrat ni imel povsod uspeha. Če so bile torej kakšne zveze, so bile ali še zelo mlade ali zelo osamljene.

Vendar pa je treba dodati, da so našli slovenski kulturni delavci v domači sredi le način, kako Ruse vsaj opozoriti nase. Organ pa, ki je mogel tako željo tudi uresničiti, je bila leta 1864. ustanovljena Slovenska Matica.

Že na tretji Matični seji z dne 7. junija 1866 je predlagal njen tajnik Lesar, naj stopi Matica v »zvezo književne vzajemnosti« tudi z Antropološkim društvom v Moskvi in z Imperatorsko Akademijo Nauk v Petrogradu, kar je odbor

»enoglasno sprejel.«³⁷ Leto kasneje beremo, da je SM že dejansko v »zvezi književne vzajemnosti« z obema predlaganima ustanovama. — »Zveza književne vzajemnosti« pa je bila v tem, da je Matica pošiljala brezplačno svoje knjige ustanovam, s katerimi jo je vezala taka zveza, in tudi sama sprejemala od njih, kar je pri njih izšlo.

Ta misel Matičnega tajnika je bila deležna tudi pri nekaterih Rusih prijaznega odmeva. Bil je to predvsem Rajevski, biskup na dunajskem poslaništvu, ki ga najdete v vseh LMS prve dobe in preko katerega je naraščalo za Matico število ruskih članov ter so prihajale ruske knjige na Slovensko ali slovenske na Rusko.

Zgodilo se je celo, da so prevzeli včasih iniciativo Rusi. Tak primer nudi Batjuškov, tajnik pri društvu za raziskovanje narodnih spomenikov po zapadnem Ruskem. Le-ta je poslal Matici leta 1868, en iztis zbornika spomenikov »Volyni« in predlagal zvezo književne vzajemnosti ter obljubil, da je pripravljen poslati še druge zvezke, čim izidejo, če se tudi Matica odzove. 24. novembra istega leta so se mu pri Matici »zahvalili za ta dar in v znamenje hvaležnosti« tudi oni poslali vse do takrat izišle knjige ter mu obljubili, da mu bodo pošiljali svoje knjige še naprej. Drugi mož, ki se je približal Matici na enak način, je bil Daškov, »direktor moskovskega muzeov«, pa je poslal Matici »Zbornik antropoloških i etografskih statej v Rosii i stranahej priložoščih«, ravno tako z željo po »zvezi književne vzajemnosti«, kar je seveda Matica vzela z veseljem na znanje. Seveda ni mogla nuditi Matica v letih 1868-9. Rusom nič takega, kar bi pomenilo za njih odkritje; saj je imela razen Letopisov in Narodnega koledarja z LMS le še nekaj knjig, med katerimi so bili povrh še prevodi, oziroma predelave po tujih avtorjih, kakor Tuškovi »Štirje letni časi po E. A. Rosmāsterji« ali Erjavčevo »Rudninoslovje ali mineralogija po Sigm. Fellödmērji«. Kaj več je utegnil kdo na Ruskem zvedeti iz Matičnih knjig le o slovenski zemlji in o njeni preteklosti. Mislim tukaj predvsem Trdinovo Zgodovino slovenskega naroda (1865) in v letu 1868. izdano knjigo »Slovenski Štajer, Dežela in ljudstvo«. O koščku slovenskega kulturnega življenja in o književnih pojavih pa je mogla Ruse poučiti Costova »Slovenska bibliografija« (1868—1873), sestavljena na rusko pobudo za etnografsko razstavo v Moskvi.

Obratno pa je dobivala Matica, pač največ po posredovanju Rajevskega, z Ruskega kar nepričakovane bogate darove; tako poroča zapisnik o knjigah SM za leto 1867., da ima Matica že 31 zvezkov »Ruske Besede« (1856—66) in 17 zvezkov Zapiskov Imperatorske Akademije Nauk (1862—66); število, ki je kasneje še naraščalo, vendar pa kažejo kasnejša leta, da je bilo sodelovanje s češkimi podobnimi ustanovami tesnejše.

Druge zveze Matice z Rusijo so bile še:

Imperat. rusk. geog. občestvo v Petrogradu od 1869 dalje; knjižnica »Slavjanskega komiteta v Moskvi« od 1869—1901; Imperatorska akademija v Kijevu od 1882 dalje; Univerza v Kazanu od 1902 dalje (Slavjanski izvestija od 1907 dalje).

Razen tega je še nekaj stikov na krajšo dobo; tako Univerza v Moskvi (1872—1901); Občestvo ljubitelej istorij i drevnostej rosijskih v Moskvi (1872 do 1880); Arheološko občestvo v Moskvi (1872—81); Rumjancovski muzej v Moskvi (1869—1880), kjer je bil Koršev oče glavni knjižničar in kjer je videl

Aškerc na svoje največje veselje ob obisku Moskve leta 1902. skupino slovenskih svatov s Koroškega — v naravni velikosti: darilo Matije Majarja.

K stikom SM z Rusijo je dodati še: Matica je menjavala z ruskimi ustanovami samo svoje knjige in je bilo torej njeno poročanje o Slovencih le delno, nepopolno; bila pa je prav Matica tista, ki je ruske učenjake vsaj opominjala zdaj zdaj na Slovence in sporočila zdaj zdaj kakšen drobec o koščku Slovanov v avstrijskem oklepu Slovanom izven tega okvira. V tem, to se pravi vsaj v vzdrževanju stikov, je videti poslanstvo, ki ga je morala SM vršiti in ga je po svojih močeh v preteklem stoletju tudi vršila.

V zadnjih dvajsetih letih prejšnjega stoletja sta začela izhajati mesečnika Zvon (1881) ter Dom in svet (1888). (Stritarjevega Zvona ne upoštevam v razboru zaradi kratkega časa izhajanja in pa zaradi dejstva, ker je prinesel prav za prav o tem, kar nas zanima, le Celestinova pisma iz Rusije (1870), enako tudi »Kres« ni storil v tem oziru več.)

Da sta našla LZ in DiS pot do kakšnega uredništva ali podobne ustanove na Ruskem kmalu po svojem postanku, bi mogla tudi onadva sporočiti že s svojo vsebino kakor o takratni slovenski književnosti tako o naših takratnih in prejšnjih kulturnih razmerah. Toda to se ni zgodilo. Vemo, da je imela Imperatorska Akademija v Petrogradu na mejniku našega stoletja le zadnja dva letnika LZ (1898 in 1899; če ne celo 1899 in 1900). S tem Korševim sporočilom Prijatelju moremo torej dejati, da prejšnjih letnikov ni bilo niti kje v Moskvi, niti v Petrogradu, sicer bi jih Korš gotovo poiskal, ko pa mu je šlo za vsak drobec iz Prešernovega življenja, ki jih v LZ ni bilo malo.

O kakšni sledi DiSa na Ruskem do tega leta ne govori nobeno poročilo. Pač pa sta dve dejstvi, ki posredno pričata, da ga ni bilo; niti prvega letnika (1888), niti zadnjega letnika preteklega stoletja. V prvem beremo točno poročilo o kraju in času Levstikove smrti z življenjepisom Laščana,³⁶ v zadnjem pa spomin k petdesetletnici smrti dr. Jerneja Levičnika,³⁷ z opisom življenja in kulturnega dela tega sotrudnika Čbelice. Niti prvi, niti drugi vir pa ni znan Koršu, ker sprašuje Prijatelja v pismu z dne 2./15. sept. 1900: Kdo sta bila Lesničnik in Levičnik... in kako so peli? Al še živi Levstik? opominjam ga v uvodu, govoreč ob izdaji 1866. l., al kakor se ume, ne zelo hvalno...

Tako je ostala tema listoma v zvezi z našim vprašanjem, koliko in kako so bili Rusi o nas poučeni do začetka našega stoletja, prav za prav le vloga poročevalca za slovenske bralce o tem, kaj za Slovence pomembnega se je na Ruskem zgodilo. Kakor je gotovo, da je imelo to dejstvo v sodobnosti pač le pomen v domačih mejah, tako pa je tudi jasno, da ni bilo za potomce brez pomena: danes so nam taki drobci sicer površno, a vendar dobrodošlo gradivo; posebno še, če pomislimo, da je skoraj edino te vrste, kar ga je dostopnega.

Tukaj je treba omeniti, da je v LZ več takih zapiskov kakor pa v DiS; saj ne najdemo v DiS za ves ta čas nič drugega kot leta 1892. poročilo o »Slovanski muzi« Umanova Kaplunskega, izšli takrat v Petrogradu, kjer sta dobila poleg drugih slovanskih pesnikov prostora v prevodih tudi dva Slovence: Prešeren z eno pesmijo in Gregorčič s šestimi. DiS bi utegnilo zagovarjati dejstvo, da so se izvršili dogodki kakor Gerbeljeva izdaja Antologije slovanskih pesnikov (1871) ali članek Nagliča iz Zagreba o Prešernu in njega poezijah v »Moskauer deutsche Zeitung« istega leta že pred njega ustanovitvijo; vendar pa je

treba pripomniti, da sta bila oba dogodka tudi pred ustanovitvijo LZa, ki pa je vendar oba zapisal. Je še drug moment, ki bi mogel razjasniti molk DiSa; ta namreč, da je LZ imel priliko povečati število takih svojih drobcev s pismi, kakršno je bilo v letu 1885. Jagičevo sporočilo, da je videl pri Koršu »nekoliko svojeručno napisanih listkov, na katerih so bili prevodi 3—4 pesmi iz Prešerna«,³⁸ ali v letu 1890. Murkova novica, da ima Korš »skoro že vsega Prešerna preloženega v rokopisu« in da je »Sonetni venec že natisnjen v sedmi knjigi Ruske Mysli«. — Kakor vidimo, sta oba lista imela sporočati o Slovencem pomembnih dogodkih na Ruskem prav za prav le v zvezi s Prešernom. Ni pozabiti, da je smatral LZ že od začetka za dolžnost, objaviti vse, kar je bilo v zvezi s Prešernom, da pa je DiS sprva, to je do Lampetovih besed o Prešernu-kristjanu, molčal, dasi zopet ni prezreti, kako gostobesedno in hvaležno je pozdravil isti DiS članek in par vrstic prevoda, kar je prispeval Poljak Jan Le-ciejewski za Ateneum.³⁹

Navedli smo glavne momente, na katere je bilo mogoče opreti naše opazovanje in proučevanje tega, koliko in kako so bili Rusi poučeni o Slovencih do začetka našega stoletja. Videli smo, da so jih malo poznali, dasi so pošiljali svoje potnike po slovanski Evropi; da so se zdaj zdaj navezovali stiki le med posameznimi ruskimi in slovenskimi osebnostmi, dasi so bile med ruskimi in slovenskimi kulturnimi ustanovami celo »zveze književne vzajemnosti«. Dejstvo je, da so mučila na pragu našega stoletja tudi Korša, Rusa, ki je »občeval s Slovenci in se za nje posebno zanimal«, še taka in podobna vprašanja: Vem sicer, kaj so Višnjani, ako ravno ne vem, kje je Višnja (namesto Višnja gora); kaj je Trnovo?... Kaj so »kjer svet' Anton Jezusa varuje«, Tersat in Lušarje?... kaka sveta stvar je v Marijini Celji? (Kakor da je nom. Marijina Celja!) Kaj je Blejski grad?... al' je zdaj na otoku Bohinjskega jezera kaka cerkev? Kje je Šmarna gora? — da ne omenjam prešernoslovnih in kulturnih: Al' se je omožila Julija s pesnikovim zopernikom in, ako je bilo tako, kdaj to se je zgodilo in kdo je bil on?... kako razprtijo je imel Preširen s Kopitarjem in kdaj?»

To dejstvo vsiljuje vprašanje za vzroki, ki so privedli do tega ali boljše: o vzrokih, ki so zavirali tesnejše sodelovanje.

Najprej je treba vedeti, da so bili stiki, ki so jih navezale različne potujoče osebnosti, prav za prav prigodnega značaja in so šli kmalu v pozabo.

Napačno pa ne bo, ako iščemo izhodišča tudi v ruski miselnosti sami, v tisti ruski miselnosti, ki se je zanimala za južne Slovane pač največ le iz političnih razlogov; stališče, ki ji je narekovalo, na drugi strani, naj nikar ne navezuje s Slovani v avstrijskem okviru ožjih stikov. Da je temu tako, kaže neuresničena, sama na sebi zelo ponižna želja Matice Ilirske, sklicati v letu 1861. sestanek slavistov v Varšavi ali v Beogradu zavoljo teh-le vprašanj: zблиžanje slovanskih pravopisov; kako uspešno zблиževati slovanske jezike; kateri slovanski jezik določiti za hrbtenico nadaljnjega razvoja slovanskih književnosti.⁴⁰

Matica Ilirska je poslala zavoljo tega tudi petrograjski Akademiji povabilo, naj pošlje odposlance na ta filološki sestanek. Akademija je poslala vabilo ministrstvu in carju Nikolaju I. in hotela zvedeti preko ruskega poslaništva pri avstrijski vladi, ali je Matica Ilirska za kaj takega pri dunajski vladi pooblašena. Šele leto kasneje je prišel z Dunaja Schwarzenbergov odgovor, da Matica

Ilirska take pravice sama od sebe sicer nima, da pa je avstrijska vlada o tej njeni nameri poučena. Knez Širinskij-Šihmatov je takemu odgovoru za carja pripisal: S takim odgovorom avstrijske vlade »otnošenje literarnago občestava Maticy Ilirskoj ne podležit nikakomu daljnjejšemu proizvodstvu«. In car je pripisal kratko: Razumčetsja!

Da! Še v letu 1903. govori Aškerc o »kitajskem zidu« med avstrijsko in rusko pošto in pravi, da iz Japonske lahko dobiš knjigo, iz Moskve in Petrograda pa ne; da v Indijo lahko pošlješ denar po nakaznici, v Rusijo pa ne.

Če dodamo k temu še vpliv Nemcev in Nemk na ruskem dvoru v preteklem stoletju in to, da so dobili Rusi o nas največ informacij preko Nemcev, smo dodali samo še dve dejstvi, ki pač ne govorita v prilog rusko-slovenskim stikom, in ni treba, da bi se ustavljali še posebej ob znamenitem manifestu carja Aleksandra II. z dne 12. aprila 1877, ko je napovedal Turčiji vojno in klical vojake, naj »gredo reševat edinoverske brate na Balkanu« — ne pa morda Slovane in nam je prav za prav Korševu priznanje: »saj veste, da Rusi, ako ravno imamo dobre slaviste, toda sploh ne posebno maramo za slovanske literature« ... le odraz takega in podobnega razpoloženja.⁴¹

Isti zaključki nam morejo v glavnem odgovoriti tudi na vprašanje, zakaj smo bili izmed južnih Slovanov Rusom prav Slovenci najmanj znani, zakaj so prav nas najraje pozabljali ali pa nas prištevali kar k Srbom. Vendar pa je treba tukaj dodati še, da so bila prva poznanstva iz romantične dobe predvsem poznanstva na podlagi narodnega blaga, narodne pesmi — tistega sredstva, s katerim je Vuk svoj čas vzhital ne samo slovanski, ampak tudi izvenslovanski svet, kakor tudi ne smemo zamolčati, da je bila dubrovniška književnost drugi moment, ki je utegnil pritegniti pažnjo Rusov nase. Če niso poznali Rusi tega dvojega iz lastnih stikov, so se pa mogli poučiti iz ne majhnega števila knjig, kakor o dubrovniški literaturi, tako o srbski in hrvatski kulturi; saj je mogel že Pypin v prvi izdaji svoje zgodovine navesti vire, kakor: Kukuljević, Monumenta Istorica, Zagreb 1863; Appendini, Grammatica della lingua illirica, Ragusa 1808; Appendini, Notizie storico-critiche sulle autichità storia e letteratura dei Ragussi. Ragusa 1802; Galleria dei Ragusei illustri, Ragusa 1841; Mažuranić, Ilirska čitanka, Dunaj 1856; Kukuljević, Stari pesnici hrvatski XV—XVI vjeka, Zagreb 1856—58; Karadžić, Srbski Rečnik, 1818; Miklosich, Monumenta serbia, Wien 1858.

Opombe: ²³ Knjiga je izšla v »Narodni tiskarni« dr. Ljudevita Gaja l. 1863 v Zagrebu. —

²⁴ Macun loči tri dobe v slovenski literaturi: I. doba, za koje je slovenski jezik služio samo za cerkvene iliti od Trubera do Japelja, II. doba, za koje je uz cerkvenu porabu jezik služio za pouku književnikah iliti od Japelja do 1843, III. doba »Novica za koje je jezik stalno postao sredstvom razvitka za sve strane naroda«. — ²⁵ Kolo. God. I; prim. Levčeva mapa, 456. —

²⁶ LZ 1883, 672; prim. še LZ 1884, 446, 564, kjer ponovno opozarja na Pypinovo knjigo in spodbuja k nje naročilu. — ²⁷ LMS 1866, 1. — ²⁸ Slovanski svet V, 34. — ²⁹ tam VII, 206. — ³⁰ tam IV, 318. — ³¹ tam V, 319. — ³² tam VII, 167. — ³³ tam IV, 207. — ³⁴ tam IV, 203. — ³⁵ Njegov program je izražen z verzi: Ti boš pomiril smrtne razprtije // prinesel ljudstvom bratoljubje sveto. Pisma so iz Krakove, Varšave in iz Petrograda; skupno 3. — ³⁶ Več o Slovincih, ki so živeli med Rusi, bo povedala korespondenca, ki jo objavim v tej reviji kot do-datek temu pregledu. — ³⁷ LZ 1869: poročilo o XIII. skupščini z dne 11. marca 1869. — ³⁸ DIS I, 71, 89, 105, 115. Začenja: črno zemljo so nasuli na telesne ostanke ... umrl je 16. nov. ... v Ljubljani na Sv. Petra nasipu št. 5. — ³⁹ Prim. DIS 1899: Dr. Jernej Levičnik (sestavil A. Zdenčan). — ⁴⁰ Prim. LZ 1885, kjer je tudi Koršev prevod Kak Vaših zvezd na temnom krugozore // O Dioskuri ... — ⁴¹ DIS 1901, 445. — ⁴² pismo z dne 14. marca 1835.